

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри

*Збірник матеріалів
науково-методологічного семінару з історії освіти*

23 жовтня 2018 року

Київ – 2018

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 11 від 29 листопада 2018 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Лапаєнко С. В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Тарнавська С. В., кандидат історичних наук, завідувач відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Дерев'янка Т. М., молодший науковий співробітник відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Лобода С. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних мультимедійних технологій Інституту комп'ютерних інформаційних технологій Національного авіаційного університету;

Орищенко І. О., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу наукової організації та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

I-90 Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри : зб. матеріалів наук.-методолог. семінару з історії освіти / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Лапаєнко С. В., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В.; літ. ред. Дерев'янка Т. М.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2018. – 32 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників науково-методологічного семінару з історії освіти «Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри», що відбувся в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського 23 жовтня 2018 року.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

ЗМІСТ

<i>Л. Д. Березівська</i> Педагогічна історіографія: стан, проблеми, виклики	4
<i>І. В. Зайченко</i> До питання про кваліфікаційні ознаки педагогічної преси України другої половини XIX – початку XX ст.	6
<i>Н. М. Коляда</i> Педагогічне джерелознавство як важливий розділ методології історії педагогіки	8
<i>Т. Д. Кочубей⁹</i> Історіографія дослідження розвитку української педагогічної думки другої половини XVII – XVIII століть	9
<i>О. Б. Петренко</i> Роль і місце навчальної дисципліни «Історіографія та джерелознавство історико-педагогічних досліджень» у підготовці доктора філософії зі спеціальності 011 «Науки про освіту»	11
<i>О. С. Радул</i> Особливості джерельної бази дослідження виховання в давні періоди вітчизняної історії	13
<i>Т. В. Каштанова</i> Історіографія надходження обов'язкового примірника до фондів ННСГБ НААН	14
<i>М. В. Лашко</i> Марія Грінченко в зарубіжній історіографії	15
<i>О. П. Міхно¹⁶</i> Класифікація джерельної бази дослідження психолого-педагогічної характеристики особистості учня в історії розвитку вітчизняної школи та педагогічної науки	16
<i>В. В. Олійник</i> Національний компонент в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти України (1917–2017): до історіографії проблеми	17
<i>І. Є. Петреченко</i> «Черниговского наместничества топографическое описание» О. Шафонського як джерело з історії розвитку освіти на Чернігівщині	21
<i>Р. Р. Гаманко</i> Проблема розвитку вищої духовної освіти початку XX ст. у сучасній українській історіографії	23
<i>Є. Ф. Деміда</i> Біобібліографія М. М. Ланге (1858–1921) у структурі електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського	24
<i>А. А. Мишак</i> Бібліотеки України XIX – початку XX ст.: історіографія дослідження та джерельна база	26
<i>А. В. Очеретяний</i> Аспекти дослідження проблеми формування життєвих цінностей студентів у контексті здобуття ними вищої освіти	28
<i>О. Л. Сидоренко</i> Недержавна вища школа України кінця XIX – початку XX століття: джерелознавчий аспект	29

(Москва, 1912–1917), «Украинский студент» (Петербург, 1913–1914), «Промінь» (Москва, 1916).

2. Ознака за хронологією видання (див. п. 1).

3. За видом: а) цільове призначення (наукове, науково-популярне, науково-методичне); б) за аналітико-синтетичним переробленням інформації; в) за матеріальною конструкцією (газетне, журнальне, книжкове, аркушеве, альманах); г) за обсягом; д) за періодичністю (періодичне, неперіодичне, спеціальне); е) за мовою видання.

4. За типом (на яку аудиторію розраховано: для вчителів, учнів, студентів, молоді, батьків, громадськості, жінок тощо) (див. п. 1).

5. За формою (загальнонаціональна, регіональна, місцева преса).

6. За ідейною спрямованістю (національно-патріотична, загальнодемократична, клерикальна, реакційна, ліберальна, москвофільська, народовська, партійна, революційно-демократична та ін.).

7. За метою та змістом (висвітлює переважно проблеми виховання, навчання, освіти, школи, дошкільного виховання, середньої, вищої, професійної школи, освіти дорослих, учительські проблеми тощо).

8. За жанровою ознакою (інформаційна, аналітична, проблемні статті, звіти, інтерв'ю, публіцистика, нариси, фейлетони, рецензії, бібліографія).

9. За способами фінансування (бюджетна, комерційна, на кошти товариств, організацій, благодійників, меценатів, зарубіжні кошти).

Це лише орієнтовний, далеко неповний перелік кваліфікаційних ознак української педагогічної преси аналізованого періоду.

Особливістю української незалежної преси був тісний зв'язок її з читачем, не лише духовний, а й матеріальний. Більшість таких видань виходила за рахунок коштів своїх читачів, що значною мірою впливало на їх характер і призводило до недовготривалості існування. Недовговічність видань також була зумовлена систематичними утисками, переслідуваннями й заборонами, яких зазнавала українська преса, особливо в Наддніпрянській Україні.

Список використаних джерел

1. Животко А. П. Історія української преси / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. – Київ : Наша культура і наука, 1999. – 368 с., ім. пок. («Літературні пам'ятки України»).

2. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи у пресі (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / За ред. М. Д. Ярмаченка. – Львів, 2002. – 344 с.

Н. М. Коляда

Педагогічне джерелознавство як важливий розділ методології історії педагогіки

Важливим етапом історико-педагогічного дослідження є формування його джерельної бази – сукупності опублікованих та неопублікованих

джерел. Причому для вирішення поставлених завдань дослідник має використовувати як уже відомі, так і нові джерела.

За словами академіка О. Сухомлинської, одним із чинників трансформаційної кризи, яка існує в сучасній історії педагогіки, є джерелознавчий: «До історико-педагогічного дискурсу долучилося дуже багато нового, невідомого матеріалу. Він був почасти відомий, але в період розвитку радянської історико-педагогічної науки на ці джерела було накладено «табу» або вони оцінювалися негативно. І величезний загал першоджерел ... науково не віддеференційовується, не відрефлексовується. Опис фактологічного матеріалу, що потопає у фактології, не структурований, і завдання історико-педагогічної науки – дати адекватну оцінку джерелам різного походження, які становлять дискурсивну тканину часу» [2, с. 27].

Питання відбору, встановлення достовірності, а також точності історичних джерел, методи обробки й аналізу відомостей, які вони містять, розробляються джерелознавством – спеціальною галуззю історичного знання, наукою про історичні джерела, теорію та практику їх використання в дослідженнях. Загальні методологічні особливості джерелознавства знайшли відображення й у педагогічному контексті. Проте нині ця проблема недостатньо висвітлена в науково-педагогічній літературі. Зокрема, це стосується визначення самого педагогічного джерелознавства, яке являє собою галузь інтеграції педагогіки загалом, власне історії педагогіки, історії джерелознавства й культурології (О. Петренко) [1, с. 536].

Особливості вивчення педагогічних фактів полягають у тому, що їх не можна безпосередньо спостерігати та експериментально відтворити. Факти минулої педагогічної дійсності пізнаються опосередковано, через джерела. Історики педагогіки визнають різноманіття видів педагогічних джерел, яке, у свою чергу, породжене різноманіттям форм соціально-педагогічної діяльності людей і відносин між ними. Тому важливим розділом методології історії педагогіки є педагогічне джерелознавство.

Список використаних джерел

1. Петренко О. Б. До проблеми класифікації джерельної бази історико-педагогічного дослідження / О. Б. Петренко // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 536–542.
2. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – Київ : А.П.Н., 2003. – С. 26–35.

Т. Д. Кочубей

Історіографія дослідження розвитку української педагогічної думки другої половини XVII – XVIII століть

Вагомим теоретичним підґрунтям для дослідження розвитку української педагогічної думки другої половини XVII – XVIII ст. стали роботи О. Сухомлинської, у яких розглянуто періодизацію педагогічної

Відомості про авторів

Березівська Лариса Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Гаманко Роман Романович, магістрант кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Демида Євгенія Федорівна, молодший науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Зайченко Іван Васильович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України

Каштанова Тетяна Володимирівна, кандидат історичних наук, завідувач відділу бібліотечно-інформаційних технологій та наукової обробки документів Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України

Коляда Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кочубей Тетяна Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лашко Михайло Васильович, кандидат педагогічних наук, молодший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії грінченкознавства Київського університету імені Бориса Грінченка

Мишак Алла Антонівна, науковий співробітник Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України

Міхно Олександр Петрович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, директор Педагогічного музею України

Олійник Валентина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом

Очеретяний Анатолій Вадимович, аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Петреченко Ірина Євгенівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Радул Ольга Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Сидоренко Олена Леонідівна, викладач кафедри практики англійської мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка